

בעולם (לעתים באמצעות שקרים) כדי לזכות בתמיכה וסיוע. ואפילו מפלגת ש"ס, שנועדה לייצג את השכבות החלשות, הרבה פעמים דווקא דואגת לשמור על קיומם של המסכנים, כדי לבצר את כוחה הפוליטי.

אבל מסתבר שהתורה מתנגדת לאתיקה כזו המבוססת על התקרבות. בפרשת משפטים אנו קוראים רבות על הדרישה להגן על מעמדם של החלשים. התורה מצווה אדם לשמור על זכויות העבד שלו, להחזיר משכון ללווה שזקוק לו, וכן הלאה. אבל לצד כל החיובים הללו בולט איסור מוסרי אחר: "ודל לא תהדר בריבו". הנה אנו קוראים על איסור הפוך מכל מה שראינו. לא החלש זוכה כאן להגנה אלא דווקא החזק, העשיר. התורה אוסרת לתת עדיפות לעני בדין.

איסור זה מלמד על המודעות של התורה לכוח של העוני, וכשם שהיא אוסרת לנצל את כוחם של החזקים כדי לפגוע בחלשים, כך היא אוסרת לנצל את כוחם של החלשים כדי לפגוע בחזקים. המצפן המוסרי הוא איננו רחמנות כי אם צדק. יש להיות הגונים וישרים ולתת לכל אדם מה שמגיע לו – לא פחות אבל גם לא יותר. העני צריך לקבל יחס שוויוני ולא מועדף, שכן אז העשיר הוא שנפגע מכך.

על פי הרב אביגדור עמיאל, שהיה רבה הראשי של תל אביב, זוהי תשובתה של התורה לביקורת שהעלה פרידריך ניטשה על היהדות. ניטשה האשים את היהדות שהיא מקדמת 'מוסר של עבדים', הדואג תמיד לחלש ולמסכן, ומעכבת בכך את התפתחותו של האדם העליון. אבל כאמור, לא זהו הקו המנחה של מוסר התורה. לצד הדאגה לחלשים וההגנה עליהם התורה יודעת גם להגביל אותם. עיקרה איננו הרחמים, כי אם הצדק. גם למסכנות יש להציב גבולות.

מצוות שבין אדם לעצמו

"שמשון דער נעבעכדיקער" (בעברית: "שמשון המסכן"), כך ביקש ראש ממשלת ישראל בשנות ה-60, לוי אשכול, לצייר את ישראל בפני האמריקאים. על הפרק עמדה עסקה לרכישת מטוסים, ואשכול ביקש לשכנע את האמריקאים שאמנם ישראל היא מדינה עצמאית וחזקה, אבל עדיין מסכנה. ולנעבעכים צריך לסייע.

מעשהו של אשכול מעיד על הפרדוקס שקיים בתופעת המסכנות. מסכנות היא ביטוי לחוסר כוח ועוצמה, אבל מסתבר שדווקא חוסר הכוח של האדם המסכן עשוי להוות כוח מאד משמעותי עבורו. למסכנות יש יכולות שאין לעוצמה. מסכנות מעוררת אמפתיה והזדהות. היא גוררת תמיכה וסיוע. על כן, אדם שיודע להשתמש בה נכון, עשוי להרוויח ממנה, והרבה. דווקא המסכנות תזכה אותו בהטבות ואפילו בכבוד ומעמד. לא בגלל מה שהוא עשה או מה שהוא השיג אלא ההפך מכך; בזכות מה שאין לו.

בעולם של ימינו, לא מעט גילו את הסוד הזה ומנצלים אותו היטב. על הגל הזה רוכבים מנהיגים פלסטיניים הדואגים לשווק את המסכנות של העם הפלסטיני